

Ποίηση: “Το κοινό! Πού να βρίσκεται κρυμμένο. Γιορτινό”(της Κατερίνας Ηλιοπούλου)

595 0

Ο Allen Ginsberg διαβάζει ποίηση του στο Albert Hall

της Κατερίνας Ηλιοπούλου (*)

Πώς απαντάμε στο αίτημα για ποίηση με κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο; Τι ρόλο παίζει η δημοσιογραφία –και γενικότερα ο Τύπος– στην ανάδειξη της ποίησης; Συχνά διατυπώνεται η άποψη ότι η σύγχρονη ποίηση έχει απομακρυνθεί από το κοινό. Φταίει η ποίηση γι’ αυτό; Οι ποιητές;

Η κοινωνικοπολιτική κρίση που βιώνουμε την τελευταία δεκαετία έχει ξαναφέρει στο προσκήνιο ένα αίτημα προς την ποίηση να εκφέρει απαντήσεις σε τρέχοντα ζητήματα της κοινωνίας και με αυτόν τον τρόπο «να καταστεί χρήσιμη επιτέλους», να μας πει κάτι. Στην ουσία, αυτό το αίτημα πολιτικής λειτουργίας της τέχνης, ζητεί να την καθυποτάξει στους νόμους της αγοράς (για παράδειγμα, πλήθος εκθέσεων-αφιερωμάτων κ.λπ. στα καλλιτεχνικά κέντρα παγκοσμίως από «τριτοκοσμικές» χώρες με θέμα την κρίση ή τις κρίσεις). Το φαινόμενο της εισβολής και κατάληψης της τέχνης από την κοινωνιολογία, απότοκο της άνθισης των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies) παγκοσμίως, ίσως εκφράζει την πολιτική αμηχανία του ύστερου καπιταλισμού. Οι συνέπειες, όμως, αυτού του φαινομένου είναι μια τέχνη υποταγμένη στη θεματολογία και στις αντιλήψεις του πολιτικά ορθού, και καλλιτέχνες που σαν καλοί μαθητές ακολουθούν τη συνταγή που θα κάνει το έργο τους αποδεκτό, που θα τους αποφέρει υποτροφίες, χρηματοδότηση και προβολή. Κάπου εκεί χάνονται τα πιο κρίσιμα συστατικά της δημιουργίας που είναι η επιθυμία και η ελευθερία. Και είναι μια διπλή αποτυχία: ο πολιτικός λόγος απονευρώνεται, η τέχνη εκπίπτει στο επίπεδο της προπαγάνδας.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας προβάλλουν την τέχνη (όταν το κάνουν) με όρους θεάματος, αναπτύσσοντας πολύπλοκους αφομοιωτικούς μηχανισμούς, απλούστευσης και διαφήμισης. Όμως η τέχνη αποτελεί χώρο επισφάλειας και διακινδύνευσης, δεν είναι εύκολο να κατοικηθεί, πόσω μάλλον όταν στους περισσότερους ανθρώπους δεν δίνεται καν αυτή η δυνατότητα, βομβαρδισμένοι καθώς είναι από την προπαγάνδα της μαζικής κουλτούρας. Δεν υπήρξε ποτέ σχέση στον σύγχρονο κόσμο μεταξύ «του ευρύτερου κοινού» και της ποίησης, αλλά μάλλον του κυρίαρχου πολιτικού λόγου με την ποίηση την οποία χρησιμοποίησε πάντοτε ιδιοτελώς (για λόγους εθνικούς, επαναστατικούς κ.λπ.), βρίσκοντας τα κανάλια να τη διοχετεύσει έτσι πλαισιωμένη στο κοινό με ή χωρίς την ενεργή συμμετοχή των ποιητών σε αυτήν τη διαδικασία, κάτι που συνέβη και στην πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας κατά κόρον.

Η σχέση της σύγχρονης τέχνης (και ποίησης) με το κοινό στις απαθείς αν και παραγμένες δημοκρατίες του τεχνοκρατούμενου κόσμου μας είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο φαινόμενο. Όσοι αποδίδουν την ευθύνη στην ίδια την τέχνη είναι σαν να πυροβολούν το πόδι τους. Πρόκειται συνήθως για άτομα που θεωρούν εαυτούς αυθεντίες, με πλήρη επίγνωση της αλαζονείας τους, η οποία κρύβει στις περισσότερες περιπτώσεις αβυσσαλέα άγνοια για την παράλληλη ιστορία τέχνης και κοινωνίας, ή για νοσταλγούς που δέσμιοι του συντηρητισμού τους επιμένουν παράλογα να πιστεύουν πως η επιστροφή είναι κάτι εφικτό. Το «γιατί η ποίηση δεν μιλάει πια στους ανθρώπους;», υπονοώντας ότι φταίει η ίδια η ποίηση, είναι μια πρωθύστερη διαπίστωση. Θα τους μιλούσε αν μπορούσαν να την ακούσουν, το γεγονός πως δεν την ακούνε είναι αποτέλεσμα της ραγδαίας αποξένωσης των σύγχρονων κοινωνιών και όχι των καλλιτεχνικών έργων που τις αποτυπώνουν. Στο χάος των καταρρεύσεων, των μεταμορφώσεων, των συγκρούσεων, η ποίηση επιμένει να πολεμάει ενάντια στο τίποτα. Αυτό σημαίνει ότι επιμένει να αναζητά νόημα, αλλά προσοχή: Νόημα σημαίνει ζωντανός λόγος, στοχασμός και αναπεριγραφή με τους όρους της εποχής, αναζήτηση νέων (όχι πρωτότυπων) μορφών, ενσωμάτωση της αμφιβολίας, απόπειρα ορισμών, ομολογία της μη κατανόησης, επίγνωση ότι όλα είναι ατελή αλλά επίσης ότι όλα συνεχίζονται.

Τα ποιητικά κείμενα που αντιστέκονται στην αφομοίωση, στην κατάταξη, στην τυποποίηση, απαιτούν ενεργή συμμετοχή του αναγνώστη. Άλλωστε, αν η ποίηση είναι μια δημιουργική πράξη μέσα στη γλώσσα, τότε όσο πιο ακριβής, διεισδυτική, διερευνητική είναι, τόσο πιο πολιτική με την έννοια του αναστοχασμού και της αντανάκλασης της ατομικής και της κοινωνικής ζωής. Υπάρχει πάντοτε μια εγγενής σύγκρουση του καλλιτέχνη με την εποχή του (μια σύγκρουση που οι σύγχρονες κοινωνίες της συναίεσης τείνουν να ξεχνούν υποκριτικά, συγχέοντας την καλλιτεχνική δράση με την επιβράβευση και την αναγνώριση), αφού η τέχνη δεν υποδέχεται μόνο το κριτικό πνεύμα, αλλά αποτελεί το πεδίο εκδήλωσης νέων τρόπων και δυνατοτήτων για την ίδια τη ζωή.

Η ποίηση, λοιπόν, δεν μας δίνει απαντήσεις; Πιστεύω ότι μας δίνει, αλλά οι απαντήσεις δεν είναι οριστικές. Η γνώση που παράγει η ποίηση είναι λοξή, περιθωριακή, πιο περίπλοκη και γι’ αυτό πιο συμφιλιοτική αλλά και ταυτόχρονα λυτρωτική. Η ποίηση είναι διάρρηξη της εργαλειακής γλώσσας των μηχανών, που φέρνει μαζί της τη δυνατότητα να αρνηθούμε την τάξη των πραγμάτων ως έχουν. Επαναφέροντας την πίστη στη μοναδικότητα όσων ονομάζει, με άλλα λόγια στο δικαίωμά τους να υπάρχουν, μας βοηθάει να διατηρήσουμε την ανθρωπιά μας. Στις μέρες μας προκρίνεται με κάθε τρόπο μία και μοναδική αφήγηση του κόσμου, η οικονομική. Χρειαζόμαστε, όμως, εναλλακτικές αφηγήσεις για να ζήσουμε, γιατί εκείνος που μπορεί να δεχτεί τη ζωή του σαν μια χρήσιμη παράθεση αριθμών μπορεί να δεχτεί και πάλι την αβυσσαλέα φρίκη.

Η ποίηση είναι μια τέτοια αφήγηση ζωτικής σημασίας. Δημιουργώντας νέες μεταφορές, νέα οχήματα νοήματος, αναγεννά το πνεύμα, μας βοηθάει να αναπτύξουμε κριτική σκέψη για να περιγράψουμε τους εαυτούς μας, να ερμηνεύσουμε τη ζωή μας με περισσότερο περίπλοκους όρους, διανοίγοντας έναν χώρο α-δυνατοτήτων μέσα σε αυτό που θεωρούμε ως πραγματικότητα. Επιπλέον, υποβάλλει το γεγονός πως ίσως χρειάζεται να σκεφτούμε πιο προσεκτικά το απραγματοποίητο ή ακόμα και το ανέφικτο, προκειμένου να διατηρήσουμε το υπαρκτό.

(*) Η Κατερίνα Ηλιοπούλου ανήκει στην διευθυντική ομάδα του περιοδικού ΦΡΜΚ. Το κείμενό της περιέχεται στο βιβλίο *δοκιμίων* Μια συζήτηση για την ΠΟΙΗΣΗ ΤΩΡΑ από τις εκδόσεις του περιοδικού [ΦΡΜΚ] (Μάιος 2018) όπου επτά σύγχρονοι ποιητές και ποιήτριες θέτουν στον εαυτό τους εννιά ερωτήσεις που ζητάνε επειγόντως απάντηση. Γράφουν οι Βασίλης Αμανατίδης, Ορφέας Απέργης, Φοίβη Γιαννίση, Κατερίνα Ηλιοπούλου, Παναγιώτης Ιωαννίδης, Γιάννα Μπούκοβα, Θεοδωρής Χιώτης. Επίμετρο: Βασίλης Λαμπρόπουλος

(**) Ο τίτλος ανήκει στον Διονύση Σαββόπουλο και στο τραγούδι του “Μικρός μονομάχος”